

METROPOLITNÍ REGIONY A VÝZNAMNÉ AGLOMERACE VE STŘEDNÍ EVROPĚ PO ROCE 1990

Milan Körner

Studie se zaměřuje na Českou republiku a regiony sousedních zemí k ní přiléhajících, nezahrnuje tedy celá území sousedních států ani celé území spolkové země Bavorska.

1. Demografický vývoj regionů

Koncem roku 1989 padla berlínská zeď a o rok později došlo k opětovnému sjednocení Německa. Došlo též ke společenským změnám v podstatě ve všech středovýchodních zemích a k zahájení jejich politické a ekonomické integrace do „západoevropských“ struktur. Tyto procesy se pochopitelně s určitým zpožděním dotkly i vývoje osídlení. Až na nové východní země SRN však pohyby obyvatel nebyly ani v průběhu uplynulých dvaceti let výrazně dramatické.

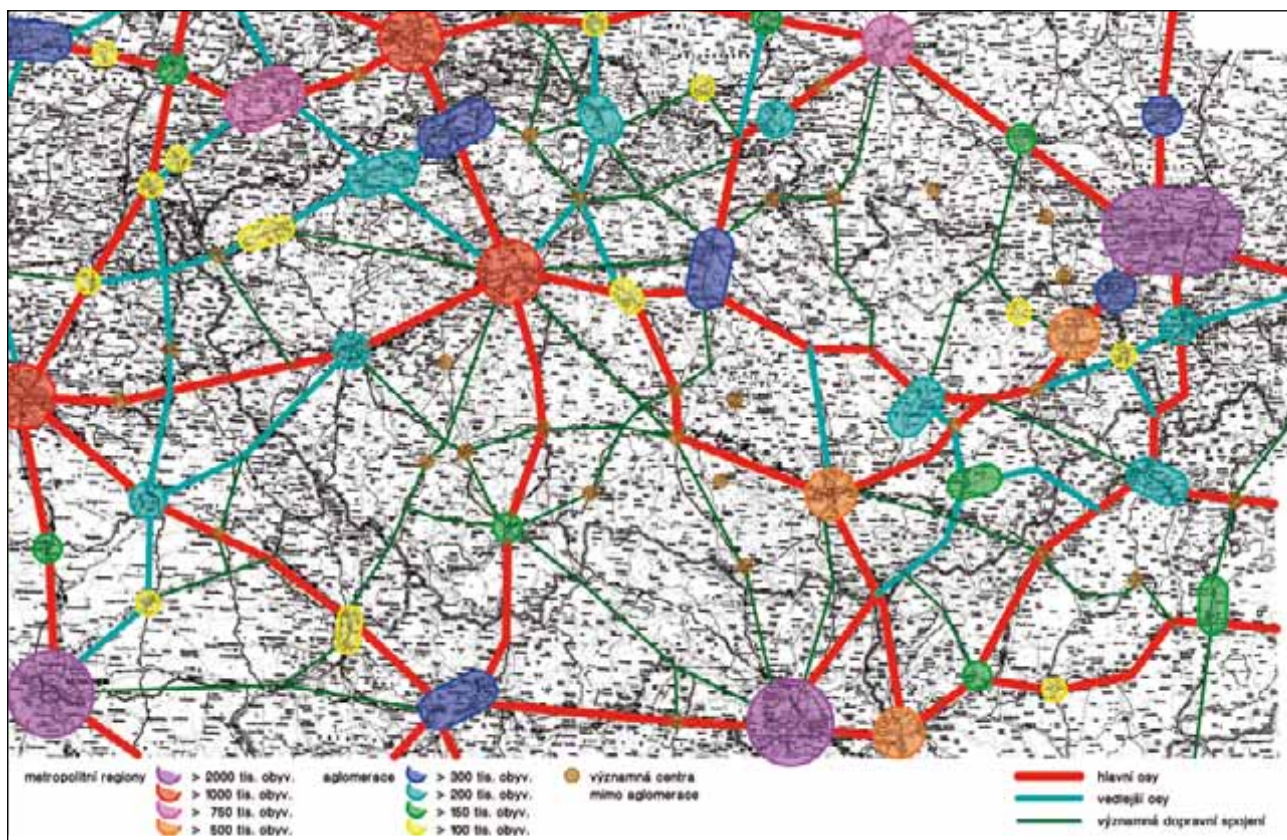
Sasko, Duryňsko a Sasko-Anhaltsko (nové spolkové země SRN) ztratily v tomto období 15–20 % obyvatel.

Naopak Bavorsko zvýšilo počet obyvatel téměř o 12 % a Rakousko o cca 7 %. Je zřejmé, že významná část těchto nárůstů byla způsobena transfery obyvatel z území býva-

lé NDR. Ve sledovaném období totiž Bavorsko, Rakousko a zejména Bádensko-Vürtembersko představují ve středoevropském prostoru nejvýrazněji se rozvíjející regiony (cíle migrace).

Ztrátu počtu obyvatel zaznamenaly též jižní polská vojvodství (mimo Malopolského s centrem Krakow). Za posledních 10 let se počet obyvatel snížil o 3,5–6,0 %. Nepochybně k úbytkům docházelo již v období předcházejícím. Vzhledem k tomu, že v Polsku v roce 1999 došlo ke změně administrativního uspořádání, nelze dřívější a současné územní jednotky jednoduše porovnávat. Polsko se vyznačuje poměrně rozsáhlou migrací za prací, která ne vždy má trvalý charakter.

Česká republika a Slovensko si v podstatě zachovávají svůj demografický potenciál, respektive dochází k jeho mírnému navýšení, a to zejména v důsledku migrace.

Metropolitní regiony a významné aglomerace v ČR a okolí

Změny v počtu obyvatel v České republice se odehrávají zejména ve středočeském prostoru, kde se počet obyvatel na území Středočeského kraje zvýšil o téměř 120 tisíc a na území Prahy o téměř 20 tisíc. Kraje Jihočeský, Plzeňský, Ústecký a Liberecký zvýšily počet obyvatel o 11–13 tisíc. Kraje Olomoucký a Zlínský ztratily cca 5 tisíc obyvatel a kraj Moravskoslezský cca 28,5 tisíc obyvatel. V podstatě stagnovaly kraje Královéhradecký a Vysočina (nárůst o cca 1,7 tisíc obyvatel). Nárůst v ostatních krajích byl 3,0 až 6,5 tisíc obyvatel.

Procentuální zisk Středočeského kraje byl 10,6 %, Libereckého kraje 2,8 %, Jihočeského a Plzeňského kraje 2,1, resp. 2,2 %. Ztráta Moravskoslezského kraje byla -2,3 %. S výjimkou středních Čech se jedná o minimální rozdíly.

Struktura osídlení (význam pólů osídlení) středoevropského prostoru je poměrně stabilizovaná. Potenciál metropolitních a dalších vyšších regionálních center se však v nových zemích EU (Česko, Slovensko, Maďarsko a Polsko) částečně změnil.

Hlavními důvody diferencovaného vývoje jsou:

- poloha k hlavním ekonomickým oblastem Evropy,
- kvalita dopravní infrastruktury,
- zánik či útlum dominantních ekonomických odvětví,
- přeshraniční a meziregionální vazby a migrace.

V některých středoevropských zemích (vč. bývalé NDR) došlo k reformě veřejné správy. Ve východních zemích sjednoceného Německa bylo obnoveno zemské zřízení. Počet správních jednotek se výrazně zmenšil.

V Polsku byla v roce 1999 vytvořena velká vojvodství opírající se většinou o silná makroregionální centra.

Naopak v České republice a na Slovensku se novými centry krajů stala některá demograficky a ekonomicky poměrně slabší města. V roce 1990 byly kraje jako samosprávné celky zrušeny a obnoveny ve větším počtu v ČR v roce 2000 (u čtyř krajů v roce 2001 změna názvů), na Slovensku již v roce 1996.

Změny v administrativním uspořádání:

NDR	dříve 15 krajů (Bezirke)	nyní 6 spolkových zemí
Polsko	49 vojvodství	16 vojvodství
ČR	8 krajů	14 krajů
Slovensko	4 kraje	8 krajů

V České republice nyní existují, alespoň z hlediska demografického potenciálu, další města (resp. jejich seskupení), která jsou silnější než některá „nová“ krajská města.

2. Středoevropské metropolitní regiony

Tyto regiony představují hlavní póly sídelní struktury. Vzhledem k vazbě na území ČR zde nejsou sledovány metropolitní regiony severní a západní části SRN, střední a severní části Polska a region hlavního města Maďarska Budapešti.

V tomto „omezeném“ středoevropském prostoru jsou následující metropolitní regiony:

- významné
München, Wien, Praha s jádry nad 1 mil. obyv.
- Nürnberg, Leipzig/Halle,
Dresden Wrocław, Krakow s jádry nad 0,5 mil. obyv.
- ostatní
Bratislava, Katowice,
Ostrava, Brno s jádry nad 300 tis. obyv.
- Linz/Wels, Chemnitz/Zwickau s jádry nad 200 tis. obyv.

Regiony München a Wien mají cca 2,3 mil. obyv., Praha cca 1,6 mil. obyv., region Leipzig/ Halle má cca 1,4 mil. obyv., region Nürnberg cca 1,0 mil. obyv. a regiony Krakow, Wrocław, Chemnitz/Zwickau a Dresden cca 0,7–0,9 mil. obyv.

Specifickým vícejaderným regionem jsou Katowice (reg. Centralny Slaski) s cca 2,8 mil. obyv.

Regiony Linz/Wels, Brno, Bratislava a Ostrava mají 0,5–0,7 mil. obyv. Bratislava je v podstatě součástí společného přeshraničního regionu Wien – Bratislava, který má v souhrnu cca 3 mil. obyv.

Vývojové trendy

region	jádrová města	příměstské území	region celkem
München	++	++	++
Wien	++	+	+
Praha	0	++	+
Nürnberg	0	+	0
Leipzig/Halle	- / --	+ / 0	-
Dresden	0	0	0
Wrocław	0	0	0
Krakow	0	-	0
Katowice	--	--	--
Bratislava	0	+	0
Ostrava	-	-	-
Brno	0	+	0
Linz/Wels	0 / +	+	0
Chemnitz/Zwickau	-- / --	0 / -	--

Pozn.:

- ztráty > 10 % ++ nárůsty > 8 %
- ztráty > 3 % + nárůsty > 3 %

Ztráty zaznamenávají zejména bývalé výrazně průmyslové regiony Katowice, Chemnitz/Zwickau, Ostrava, Leipzig/Halle.

Vývoj příměstského území je ve většině případů pozitivnější než u jádrových měst.

3. Vývoj významných center osídlení

Centra osídlení jsou ve středoevropském prostoru relativně stabilizovaná. V předchozím období 1970–1991 ztratila Wien cca 75 tis. obyvatel a Leipzig cca 45 tis. obyvatel. Největší nárůst zaznamenala Bratislava o cca 160 tis. obyvatel, Krakov +140 tis., Wrocław +120 tis. obyvatel, Sosnowiec +115 tis. obyvatel. Z nových měst dosáhl Halle Neustadt velikosti 93 tis. obyvatel a Havířov 86 tis. obyvatel.

Vývoj center (přibližně nad 50 tis. obyvatel) ve sledovaném období (po r. 1990) s výjimkou Saska, Saska-Anhaltska, Duryňska a Slezska nezaznamenal výraznějších změn. Posilovala jádra metropolitních regionů München, Wien, Nürnberg a Dresden, z dalších větších měst zaznamenala nejvýraznější nárůst bavorská centra Ingolstadt (27 %), Regensburg (8 %) a Landshut (7 %) a rakouský Wels (10 %).

Z metropolitních center mírně ztrácely Leipzig, Bratislava a Brno.

Nejvíce ztrácela centra:

- v Sasku Chemnitz (-19 %), Görlitz (-18 %), Bautzen (-17 %) a Zwickau (-15 %)
- v Duryňsku Gera (-25 %)
- v Sasku-Anhaltsku Halle (-29 %)
- ve Slezsku: Tychy (-31,0 %), Bytom (-23,4 %), Katowice / Chorzów (-16 %), Sosnowiec (-14,5 %), Ruda Slaska (-14,2 %), Raciborz (-12 %),

Walbrzych (-9 %), Gliwice/Zabrze (-8 %), Jestrzebie Zdroj (-8 %) a Jelenia Góra (-8 %)

Ve východoněmeckých spolkových zemích se jedná převážně o migraci v rámci území SRN, v Polsku je to zřejmě převážně migrace zahraniční v rámci zemí EU.

Z velkých polských měst v jižní části země vykazuje mírně pozitivní vývoj počtu obyvatel jen Krakov a Legnica.

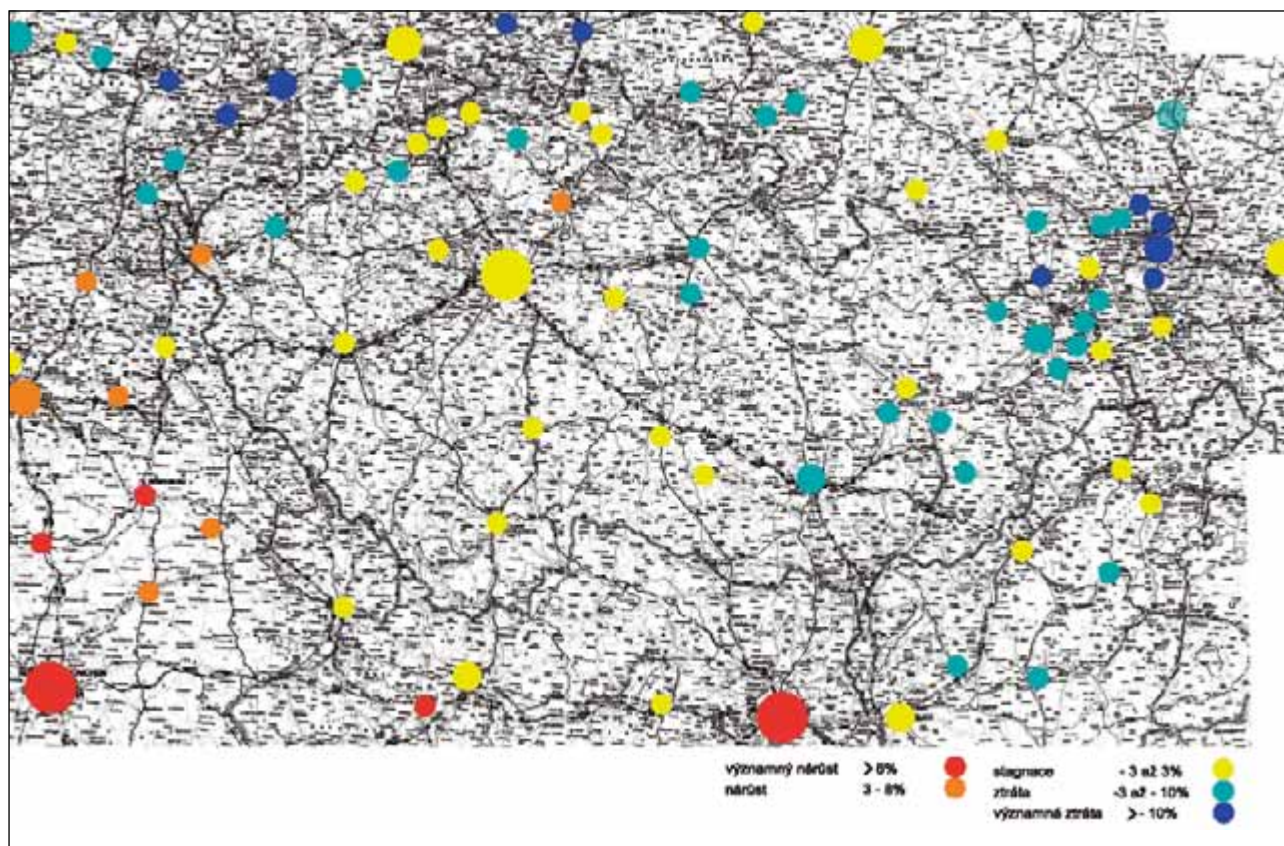
Ze slovenských měst měla mírný nárůst jen Žilina.

Ze sledovaných českých center žádné neztratilo více než 10 %. Těto úrovni se přiblížila města Prostějov a Přerov.

Více než 8 % ztratila centra Zlín/Otrokovice, Karviná a Karlovy Vary.

Více než 6 % ztratila centra Frýdek-Místek, Třinec, Příbram, Opava a Ostrava.

Vývoj počtu obyvatel center v podstatě koreluje s vývojem regionů. Ve srovnání s průmyslovými oblastmi Saska a Slezska jsou však ztráty počtu obyvatel u center Moravskoslezského kraje výrazně nižší. Nepochybně to souvisí s nízkou migrační aktivitou obyvatel ČR. Velice zvláštní je situace v druhém „strukturálně postiženém“ regionu ČR, kterým je Ústecký kraj. Počet obyvatel zde dokonce roste a žádné z center nevykazuje ztrátu větší než 5 %.

Vývoj center osídlení 1990–2009 (nárůst, stagnace, ztráta počtu obyvatel)

S výjimkou Prahy ztrácejí všechna velká (přibližně stotisícová) města.

Z další kategorie center (přibližně padesátitisícových) vykazují nárůst jen Cheb/Františkovy Lázně a Mladá Boleslav/Kosmonosy.

Z dalších měst pak mírně pozitivní vývoj zaznamenávají „třicetitisícová“ města Písek a Kroměříž.

Závažnou skutečností je velice rozdílné vymezení administrativního území měst. Po roce 1970 se některá města (vč. hl. m. Prahy) výrazně rozšířila. Jejich hustota zalidnění je proto velice nízká, zejména ve srovnání s jinými zeměmi (západní) Evropy. Řada krajských měst vykazuje hustotu zalidnění pod 1 000 obyv./km² (Karlovy Vary, Liberec, Hradec Králové, Jihlava, Olomouc a Zlín).

Vývoj počtu obyvatel center v ČR je částečně ovlivněn rozvojem obcí příměstského území, tzn. přelivem části obyvatel do suburbánních zón. Tento způsob rozvoje je u jednotlivých center výrazně odlišný. Mimo Pražského metropolitního regionu jej lze sledovat zejména v okolí těchto měst: Brno, Plzeň, České Budějovice, Olomouc, Mladá Boleslav, Frýdek-Místek, Pardubice a Jihlava.

V některých případech nárůst počtu obyvatel v příměstském území nepokrývá ztráty počtu obyvatel jádrového města.

V podstatě za jediné významnější rozvojové póly lze v ČR považovat Prahu a Mladou Boleslav. Tato skutečnost výrazně koreluje s vysokou ekonomickou výkonností obou center.

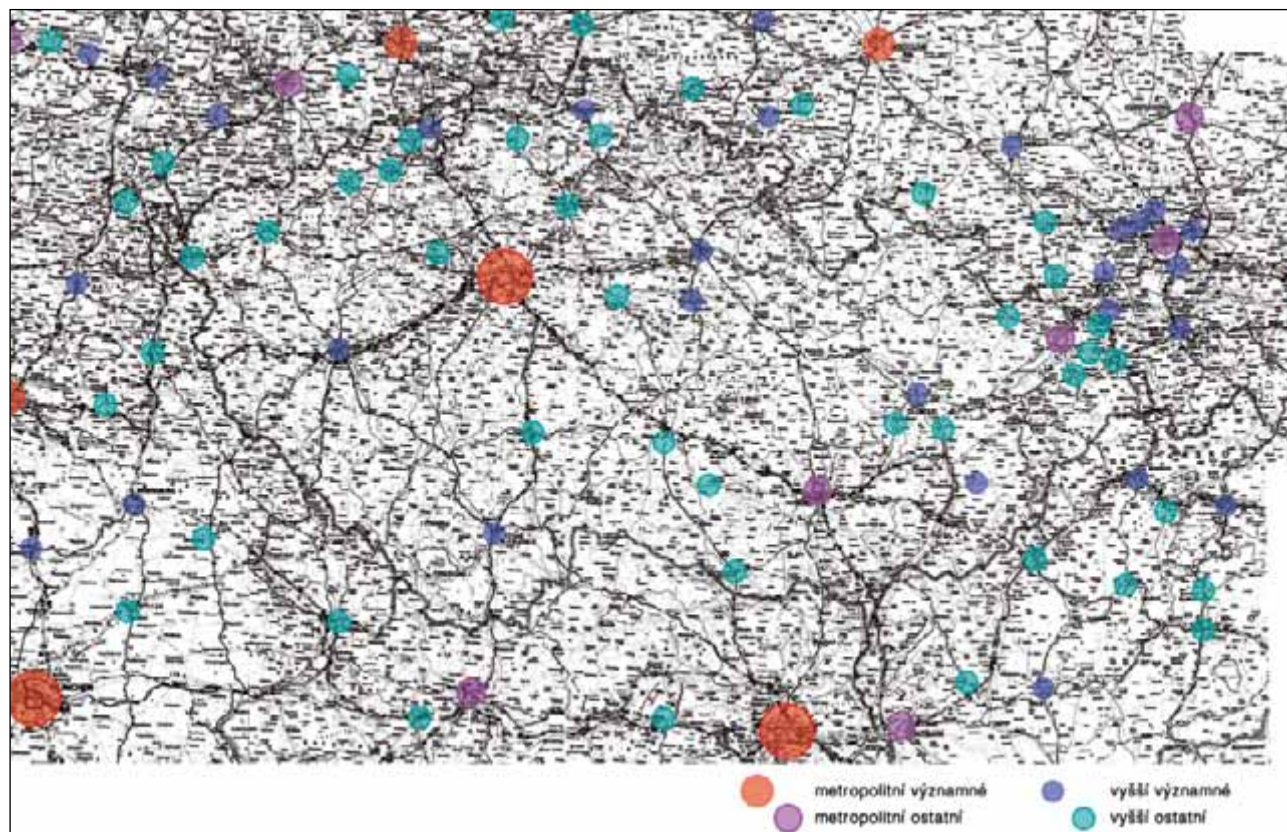
Dynamika jejich rozvoje (z hlediska počtu obyvatel) je však výrazně nižší, než je tomu u center v sousedním Bavorsku a Rakousku.

4. Sídelní struktura

Základem struktury osídlení jsou centra (resp. aglomerace) těchto kategorií:

metropolitní – významné	(s jádry nad 0,5 mil. obyv., s regionem nad 1,0 mil. obyv.)
– ostatní	(s jádry nad 0,3 mil. obyv., s regionem nad 0,5 mil. obyv.)
vyšší – významné	(s jádry cca 100 tis. obyv., s aglomerací nad 150 tis. obyv.)
– ostatní	(s jádry cca 50 tis. obyv., s aglomerací nad 75 tis. obyv.)
střední – významné	(s jádry nad 20 tis. obyv., se spád. územím nad 40 tis. obyv.)
– ostatní	(s jádry nad 15 tis. obyv., se spád. územím nad 30 tis. obyv.)

V ČR formální vymezení těchto kategorií na rozdíl od jiných zemí neexistuje. V rámci PÚR byly vymezeny „rozvojové oblasti“ krajských měst, nebyly však významově odlišeny.

Kategorie center osídlení

V ČR existuje kategorie statutárních měst. Původně to byla Praha (která má postavení kraje), Brno, Ostrava a Plzeň (které mají postavení okresu).

Následně došlo k rozšíření na krajská města (řádově se 100 tis. obyv.) a poté na další města (s cca 50 tis. obyv.). V současné době je mimo Prahy 23 statutárních měst.

Některá regionálně významná města (Tábor, Cheb) zatím statutárními městy nejsou. Naopak v jejich stávajícím souboru jsou některá města postrádající regionální význam. Zejména se to týká Havířova, který je integrální součástí

jádrového území ostravské aglomerace (její součástí je též Karviná) a v podstatě též Teplic v ústecké aglomeraci.

Na rozdíl od SRN či Polska, kde významná města (vyšší centra) mají postavení okresů, v ČR tomu s výjimkou původních statutárních měst (Brno, Ostrava, Plzeň) není. Tato skutečnost poměrně výrazně ztěžuje mezinárodní srovnání.

V Rakousku jsou jako jednotky NUTS 3 vymezeny regiony velkých (stotisícových) měst a hl. města Dolního Rakouska St. Pölten.

Rozložení center v jednotlivých krajích ČR

kraj	vyšší centra		střední centra	
	významná	ostatní	významná	ostatní
<i>Středočeský</i>	Praha (centrum metropolitního významu)	Kladno Mladá Boleslav Kolín – Kutná Hora	Příbram Beroun – Králův Dvůr Mělník	Kralupy n. Vlt. Brandýs n. L. – St. Boleslav Benešov Slaný Nymburk
<i>Jihočeský</i>	České Budějovice	Tábor – Sezimovo Ústí	Písek Strakonice J. Hradec	Český Krumlov – Větřní
<i>Plzeňský</i>	Plzeň	–	Klatovy	Rokycany
<i>Karlovarský</i>	–	Karlovy Vary Cheb – Františkovy Lázně	Sokolov	Ostrov
<i>Ústecký</i>	Ústí n. L.	Most Chomutov – Jirkov Teplice Děčín	Litvínov Litoměřice Žatec Louny	Kadaň Klášteřec n. O. Varnsdorf
<i>Liberecký</i>	Liberec	Česká Lípa	Jablonec n. N.	Turnov
<i>Královéhradecký</i>	Hradec Králové	–	Trutnov Náchod	Dvůr Králové n. L. Jičín
<i>Pardubický</i>	Pardubice	–	Chrudim Česká Třebová – Ústí n. O.	Svitavy Vysoké Mýto – Choceň
<i>Vysočina</i>	–	Jihlava Třebíč	Žďár n. Sáz.	Pelhřimov
<i>Jihomoravský</i>	Brno (centrum metropolitní ostatní)	Znojmo	Blansko Břeclav Hodonín Vyškov	–
<i>Olomoucký</i>	Olomouc	Přerov Prostějov	Hranice Šumperk	–
<i>Zlínský</i>	Zlín – Otrokovice	–	Kroměříž Vsetín Valašské Meziříčí Uherské Hradiště	Uherský Brod
<i>Moravskoslezský</i>	Ostrava (centrum metropolitní ostatní)	Karviná Opava Czieszyn/Český Těšín Havířov Frýdek-Místek	Nový Jičín Třinec Bohumín Krnov	Bruntál Kopřivnice

Z výše uvedeného přehledu vyplývá značná rozdílnost jednotlivých krajů, zejména v zastoupení vyšších center. V některých krajích je jen jedno centrum této kategorie (Plzeň, Hradec Králové, Pardubice, Zlín), v případě krajů Karlovarského a Vysočiny se jedná jen o vyšší centra ostatní. V krajích Středočeském, Jihomoravském a Moravskoslezském jsou hlavními centry metropole Praha, Brno a Ostrava. Centra Královéhradeckého a Pardubického kraje jsou součástí jedné aglomerace.

Významná je i absence většího počtu středních center v krajích Plzeňském, Libereckém a Olomouckém.

Některá vyšší centra jsou součástí aglomerací:

Teplice – Ústí n. L.

Jablonec n. N. – Liberec

Havířov – Ostrava

Vzhledem k blízkosti „nadřazeného“ centra mají menší regionální význam střední centra:

Beroun, Slaný a Brandýs n. L.

– Stará Boleslav ve Středočeském kraji

Rokycany v Plzeňském kraji

Ostrov v Karlovarském kraji

Kláštevec n. O., Litvínov, Žatec v Ústeckém kraji

Chrudim v Pardubickém kraji

Bohumín, Kopřivnice, Třinec v Moravskoslezském kraji

Přeshraniční význam z českých center mají zejména města:

Cheb – Bavorsko (Marktredwitz, Selb)

– Sasko (Bad Brambach)

Náchod – Polsko (Kudowa Zdrój)

Hodonín – Slovensko (Holič, Skalica)

– Znojmo (Rakousko, Retz)

Přeshraniční působení center okolních zemí lze sledovat v případech:

Cieszyn – Český Těšín (rozdělené město s „centrem“ na polském území)

Zittau – Hrádek n. N.

5. Poloha center v nadnárodních osách osídlení

Hlavní středoevropské koridory osídlení propojují metropolitní regiony a významné aglomerace. V některých případech jsou vázány na velké řeky (Dunaj), vždy však jsou obsluhovány hlavními trasami silniční a železniční sítě. Železniční tratě v SRN a Rakousku již byly v minulosti většinou modernizovány na parametry nad 160 km/hod., v hlavních koridorech pak jsou v poslední době sledovány tratě pro vysokorychlostní spojení.

V současné době v těchto zemích existuje vyhovující dálniční síť. Západovýchodní koridory procházejí severně a jižně od území ČR.

Severní koridor je vázán na trasu E40 propojující metropolitní regiony a významné aglomerace: Köln – Giessen –

Erfurt – Jena – Gera – Chemnitz – Dresden – Görlitz – Legnica – Wrocław – Opole – Gliwice – Katowice – Krakow.

Jižní koridor je vázán na trasy E52 a E60 propojující metropolitní regiony a významné aglomerace: Karlsruhe – Stuttgart – Ulm – Augsburg – Mnichov – Salzburg – Linz – Wien – Bratislava – Győr – Budapest.

Mezilehlá trasa E50 je spíše dálkovým spojením, neboť na ní leží jen metropolitní regiony Mannheim/Ludwigshafen, Nürnberg, Praha a Brno a z významných aglomerací jen Heilbronn a Plzeň. Jinak trasa prochází poměrně řídko osídleným územím bez větších center.

Významnější je **diagonální koridor** osídlení propojující metropolitní regiony a aglomerace Frankfurt/M. – Würzburg – Nürnberg – Regensburg – Passau – Linz s pokračováním na Wien.

Severojižní koridory vedou v trasách:

- Berlin – Dessau – Leipzig/Halle – Gera – Hof – Bayreuth – Nürnberg – Ingolstadt – München – Rosenheim – Innsbruck (E51 a E45);
- Berlin – Dresden – Ústí n. L./Teplice – Praha – České Budějovice – Linz – Salzburg/Graz (E55 a E57);
- Warszawa – Lodz – Czestochowa – Katowice – Bielsko Biala – Žilina – Bratislava/Wien (E75);
- Ostrava – Olomouc – Brno – Wien (E462, E461).

Za významné **středoevropské nadnárodní osy** lze považovat spojnice mezi metropolitními regiony. V některých případech však tyto osy procházejí velmi málo osídleným územím (Plzeň – Amberg).

Z hl. m. **Prahy** jsou to osy (uvedena vyšší centra):

- Hradec Králové – Wrocław
- Ústí n. L. – Dresden
- Chomutov – Chemnitz – Leipzig
- Plzeň – Amberg – Nürnberg – Würzburg – Frankfurt/M. – Heilbronn – Mannheim
- Plzeň – Regensburg – München
- Tábor – České Budějovice – Linz
- Kolín/Kutná Hora – Jihlava – Znojmo – Wien (v úseku Jihlava – Znojmo především silniční spojení) – Brno – Bratislava
- Kolín/Kutná Hora – Hradec Králové/Pardubice – Olomouc – Frýdek-Místek – Ostrava – Katowice – Č. Těšín/Cieszyn – Bielsko Biala – Krakow

Z **Brna** jsou to osy (bez vyšších center) na Vídeň a Bratislavu

Z **Ostravy** jsou to osy Rybník/Žory – Gliwice/Katowice – Český Těšín/Cieszyn – Bielsko Biala – Krakow

Osy osídlení **propojující české metropolitní regiony** vedou v koridorech:

- Praha – Kolín/Kutná Hora – Jihlava – Brno
- Praha – Kolín/Kutná Hora – Hradec Králové/Pardubice – Olomouc – Frýdek-Místek – Ostrava
- Brno – Prostějov – Olomouc – Frýdek-Místek – Ostrava
- Přes území Moravy prochází spojení regionů Katowice a Wien

Katowice – Ostrava – Přerov – Otrokovice/Zlín – Wien (především železniční spojení) – Kroměříž – Brno – Wien (silniční spojení D1, R52).

Mimo hlavní (nadnárodní) osy osídlení leží z krajských center jen Karlovy Vary, Liberec a Zlín.

Karlovy Vary však mají přes Cheb velmi dobré dopravní napojení na silniční síť sousedního Bavorska. Liberec se v relativně blízké době dočká napojení na silniční síť východního Saska. Propojení Zlína na západoslovenskou dálnici D1 (Bratislava – Žilina) zřejmě bude dlouhodobým záměrem. V současné době vede propojení jinými koridory v trasách silnic I/35 a I/50.

Pozitivní vliv na rozvoj center mohou mít zejména „nové“ trasy, které směřují k výrazným aglomeracím sousedních zemí, resp. k dopravním uzlům umožňujícím vazby do více směrů.

Týká se to zejména koridoru (silničního i železničního) Praha – České Budějovice – Linz/ Wels. Odstranění tohoto deficitu bude znamenat významné zlepšení napojení podstatné části Čech na Dunajský koridor a zároveň přístup na transalpské dopravní trasy. Lze předpokládat, že jak zlepšení vazeb k hl. m. Praze, tak napojení na Horní Rakousko může výrazně přispět k rozvoji táborské a českobudějovické aglomerace i k dalším regionům jižních Čech.

Druhým významným dopravním (silničním) koridorem je spojení Praha – Chomutov – Chemnitz – Leipzig.

Z prostoru Chemnitz vede trasa A4 (E40) na Erfurt, Giessen – Köln – Brussel

Z prostoru Leipzig vedou trasy

A38 na Göttingen – Kassel – Ruhrgebiet

A14 na Magdeburg – Schwerin

A9 na Berlín – Rostock/Szczecin,

navazujícími dálnicemi pak vede spojení na

Hamburg, Bremen a Hannover

Osnabrück – Arnhem – Den Haag (E30).

Dokončení dálničního spojení Chemnitz – Leipzig (A72) se předpokládá v roce 2012.

Dokončení přestavby trasy B174 Chemnitz – Marienberg cca v roce 2015.

Zlepšení těchto vazeb by mohlo přispět ke stabilizaci regionů Chemnitz/Zwickau i Chomutov/Most.

Z prostoru Leipzig/Halle je, resp. bude možné, vysokorychlostní železniční spojení do směrů Berlin, Frankfurt/M. a Hamburg. Propojení s Prahou pak přes Dresden.

Třetím významným koridorem je spojení Plzeň – Regensburg umožňující jak v silniční, tak železniční dopravě přímé propojení metropolitních regionů Praha a München. Přes München vedou hlavní trasy (dálničního i železničního vysokorychlostního spojení) do směrů Stuttgart, Strasbourg, Mannheim, Zürich a Innsbruck.

6. Perspektivy „rozvoje“ center v souvislosti s výstavbou dopravní infrastruktury

Význam dálnic (resp. rychlostních silnic) pro rozvoj měst bývá v ČR často nadhodnocován.

Dlouhodobě existující dálnice (D1, D2, D5) výrazněji rozvoj osídlení ve svém koridoru neovlivnily. V koridoru dálnice D1 se to týká jen nižších center Humpolec a Velké Meziříčí.

Jedinou výrazně dynamickou osou osídlení vázanou na trasu R10 – R35 je koridor Praha – Brandýs n. L. – Stará Boleslav – Turnov – Liberec, kde generátorem rozvoje je především Mladá Boleslav.

Rozvoj měst (nižších center) v okolí Prahy je ovlivněn spíše kooperací s hlavním městem než existencí dopravního spojení (rozvoj směřuje i do měst a obcí mimo hlavní dopravní koridory).

Obdobná situace je i v aglomeracích Brna, Plzně a Českých Budějovic s výrazným suburbánním vývojem.

V krátké době budou dokončeny trasy D a R umožňující napojení krajských měst Hradce Králové, Pardubic a Zlína na komunikace této kategorie.

Poté budou chybět kvalitní spojení s nadřazeným centrem (Prahou) jen v případě krajských měst Českých Budějovic (D3) a Karlových Varů (I/6).

V případě Karlových Varů je vzhledem k současnému zatížení i možné budoucí indukci meziregionálních vazeb souvislá kapacitní trasa neodůvodnitelná. Navazující silnice na území Bavorska B303 nesměřuje k metropolitnímu centru a nemá kapacitní parametry.

Dokončení trasy R35 Opatovice n. L. – Mohelnice bude přínosem zejména pro dálkové vazby Praha – Hradec Králové/ Pardubice – Olomouc – Ostrava a pro spojení východní části Pardubického kraje s krajským městem.

Makroregionální význam Brna a Ostravy je řádově nižší než hl. m. Prahy. Z toho vyplývá i vysoká autonomie krajských měst Olomouce a Zlína, a tím i nižší meziregionální vazby.

Kapacitní silniční spojení moravských center bude realizováno rozestavěnými úseky D1 a R49.

Ve východních zemích SRN byla v uplynulých dvaceti letech rekonstruována a doplněna síť dálnic, rekonstruovány hlavní železnice a rozestavěny tratě pro vysokorychlostní spojení.

Přesto některá velká města (Halle a. d. S., Erfurt, Gera, Gölitz, Bautzen, Chemnitz, Zwickau, Plauen) ležící na hlavních dopravních trasách zaznamenala výrazný pokles počtu obyvatel.

Z bavorských měst zaznamenal ztrátu Hof (-4,5 %), příčinou však nepochybně není nedostatečná dopravní infrastruktura, ale blízkost ekonomicky problémových regionů Saska a severozápadních Čech.

Nejdynamičtější rozvojová centra (Ingolstadt, Regensburg, Straubing a Landshut) leží v jižním Bavorsku. Jejich nárůst počtu obyvatel je odrazem výjimečné prosperity tohoto regionu, jehož hlavním centrem je München.

7. Shrnutí

Vývoj za posledních dvacet let znamenal v osídlení České republiky a u některých přilehlých území okolních států jen relativně malé změny v rozvoji center. Poměrně významné však jsou změny v průmyslových regionech Saska, Saska-Anhaltska a Slezska.

Vývoj hlavních center v území

München (11,4 %) odpovídá vývoji Bavorska (11,6 %)
Wien (9,7 %) je vyšší než vývoj Rakouska (7,0 %)
Praha (1,6 %) odpovídá vývoji ČR (1,6 %)
Nürnberg (4,2 %) je nižší než vývoj Bavorska (11,6 %)
Dresden (2,2 %)
a Leipzig (-4,3 %) je výrazně lepší než vývoj Saska (-14,5 %)
Bratislava (-3,0 %) je horší než vývoj Slovenska (2,6 %)
Krakow (1,8 %) odpovídá Malopolskému vojvodství (2,0 %)
Wrocław (-1,6 %) je lepší než vývoj Dolnoslezského vojvodství (-3,5 %)

V kategorii **významných metropolitních regionů** zaznamenávají další nárůst města a regiony München a Wien. Nejvyšší dynamika v rámci ČR však není srovnatelná s konkurenčními regiony. Pokračuje i rozvoj města a regionu Nürnberg. K nim se přiřazuje i hl. m. ČR Praha.

Přes značnou ztrátu obyvatel Saska vykazuje počátkem devadesátých let Dresden pozitivní vývoj a Leipzig mírně ztrácí.

V kategorii **ostatních metropolitních regionů** zaznamenává mírný nárůst Krakow a aglomerace Linz/Wels, stagnaci Wrocław, mírnou ztrátu Bratislava, Brno a větší ztrátu Ostrava. Značné ztráty zaznamenala města Chemnitz (-19 %) a Zwickau (-15 %) v Sasku, Halle (-29 %) v Sasku-Anhaltsku a Katowice/Chorzów (-16 %) ve Slezsku.

V kategorii **významných vyšších center** zaznamenaly největší rozvoj bavorská města Regensburg a Ingolstadt. Největší ztráty zaznamenala města Gera (-25 %), Walbrzych (-9 %), Jestrzbie Zdroj (-8 %), Erfurt (-8 %) a český Zlín (-9 %).

V kategorii **ostatních vyšších center** ztratila nejvíce města Görlitz (-18 %), Bautzen (-17 %), Raciborz (-12 %), Jelenia Góra (-8 %) a Plauen (-8 %). V této kategorii je i řada českých měst – Karviná, Frýdek-Místek, Karlovy Vary, Přerov, Prostějov se ztrátou 8–10 %, Opava (-6 %) obyvatel. Nejvýznamnější nárůsty v této kategorii zaznamenala města Straubing a Landshut v Bavorsku a Wels v Horním Rakousku. Slovenská centra Trnava, Trenčín, Žilina v podstatě stagnují.

Lze předpokládat že vývoj některých center v Bavorsku a Rakousku bude mít nadále pozitivní charakter. Negativní vývoj center ve východních zemích SRN zřejmě již kulminoval, některá centra již zaznamenala mírný nárůst. Slovensko (západní část) je v podstatě stabilizované. Vývoj v jižním Polsku bude zřejmě nadále více diferencovaný. Pozitivní vývoj či stagnaci lze předpokládat u metropolitních regionů Krakow a Wrocław a dále u aglomerací Legnica a Opole. Výraznější pokles lze předpokládat v katowické aglomeraci (reg. Centralny Slaski).

Pravděpodobně budou i nadále pokračovat dosavadní trendy ve vývoji center ČR. Centra v českých krajích budou zřejmě nadále stagnovat, v některých případech bude posilováno jejich příměstské území. Totéž platí pro některá další centra (Brno, Olomouc, Jihlava). V dalších centrech v moravských krajích se dosavadní trendy mohou i prohloubit, bude zřejmě docházet k výraznější diferenciaci vývoje. Zřejmě lze předpokládat výraznější depresi měst v Ústeckém kraji, kde dosavadní demografický vývoj neodpovídá sociálně-ekonomické situaci tohoto území.

Snižování počtu obyvatel některých center nemusí znamenat závažnější problémy. Může vést ke zvýšení „kvality“ regenerací centrálních částí měst.

Obdobně jako v jiných evropských zemích je potřebné uvažovat se zvýšenou migrací, a to jak v rámci ČR, kde nepochybně vhodnými cílovými oblastmi jsou jihozápadní Čechy s vysokou kvalitou přírodního prostředí, nízkou hustotou zalidnění a se zlepšenými vazbami na rozvojová území sousedního Bavorska a Horního Rakouska.

Region Mnichova je nejvýznamnějším středoevropským rozvojovým pólem. Jeho iniciační potenciál by se mohl projevit i na českém území. Žádoucí by bylo nejen určité posílení demografického potenciálu jihozápadního pohraničí, ale i posílení středních a nižších center tohoto území. Rozložení těchto center je zejména v jižních Čechách mimořádně dobré, města mají velmi vysoký kulturně-historický potenciál. Kvalita přeshraničního propojení, a to i na hlavních trasách evropské sítě, je však, ačkoliv umožňuje napojení na vysoce kvalitní dopravní infrastrukturu sousedních zemí, velmi nedostatečná.

Přeshraniční propojení v jiných regionech vykazuje méně významné deficity. Zahraniční centra, resp. regiony, však vykazují oproti Bavorsku, Rakousku a jihozápadnímu Slovensku výrazně nižší rozvojový potenciál.

Pro budoucí vývoj center, resp. regionů, bude jejich atraktivita a ekonomická výkonnost významnější než jejich populační potenciál.

A. Demografický vývoj zemí (Česká republika, Slovensko, Rakousko) a regionů (krajů ČR, spolkových zemí SRN a Rakouska a vojvodství Polska)

	plocha km ²	počet obyv. 1990/1991 (tis.)	obyv./km ²	počet obyv. 2008/2009 (tis.)	obyv./km ²	rozdíl v %
Sasko	18 337	4 901	267	4 189	228	-14,5
Sasko-Anhaltsko	20 445	2 965	145	2 382	117	-19,7
Duryňsko	16 254	26 84	165	2 268	140	-15,5
Bavorsko	70 554	11 221	159	12 520	177	11,6
Rakousko	83 853	7 810	93	8 353	100	7,0
<i>Vídeň</i>	415	1 533	3 694	1 682	4 053	9,7
<i>Dolní Rakousko</i>	9 533	1 456	153	1 597	168	9,7
<i>Horní rakousko</i>	11 979	1 297	108	1 408	118	8,6
<i>Salzburško</i>	7 154	472	66	531	74	12,5
Slovensko	49 035	5 274	107	5 412	110	2,6
Česká republika	78 864	10 302	131	10 468	133	1,6
Praha	496	1 214	2 448	1 233	2 486	1,6
<i>Středočeský kraj</i>	11 015	1 113	101	1 231	112	10,6
<i>Jihočeský kraj</i>	10 057	623	62	636	63	2,1
<i>Plzeňský kraj</i>	7 562	558	74	570	111	2,2
<i>Karlovarský kraj</i>	3 315	302	108	308	93	2,0
<i>Ústecký kraj</i>	5 335	824	154	836	157	1,5
<i>Liberecký</i>	3 163	425	134	437	138	2,8
<i>Královéhradecký kraj</i>	4 758	553	116	555	117	0,4
<i>Pardubický kraj</i>	4 519	509	113	515	112	1,2
<i>kraj Vysočina</i>	6 790	514	76	515	76	0,2
<i>Jihomoravský kraj</i>	7 196	1 144	109	1 147	159	0,3
<i>Olomoucký kraj</i>	5 268	647	123	642	122	-0,8
<i>Zlínský kraj</i>	3 964	597	151	591	149	-1,0
<i>Moravskoslezský kraj</i>	5 428	1 279	236	1 250	230	-2,3
		1999		2008		
Dolnosaskie vojvod.	19 948	2 982	149	2 878	144	-3,5
Opolskie vojvod.	9 412	1 090	116	1 037	110	-4,9
Slaskie vojvod.	12 299	4 883	397	4 654	378	-4,7
Malopolskie vojvod.	15 144	3 216	212	3 279	217	2,0

Pozn.:

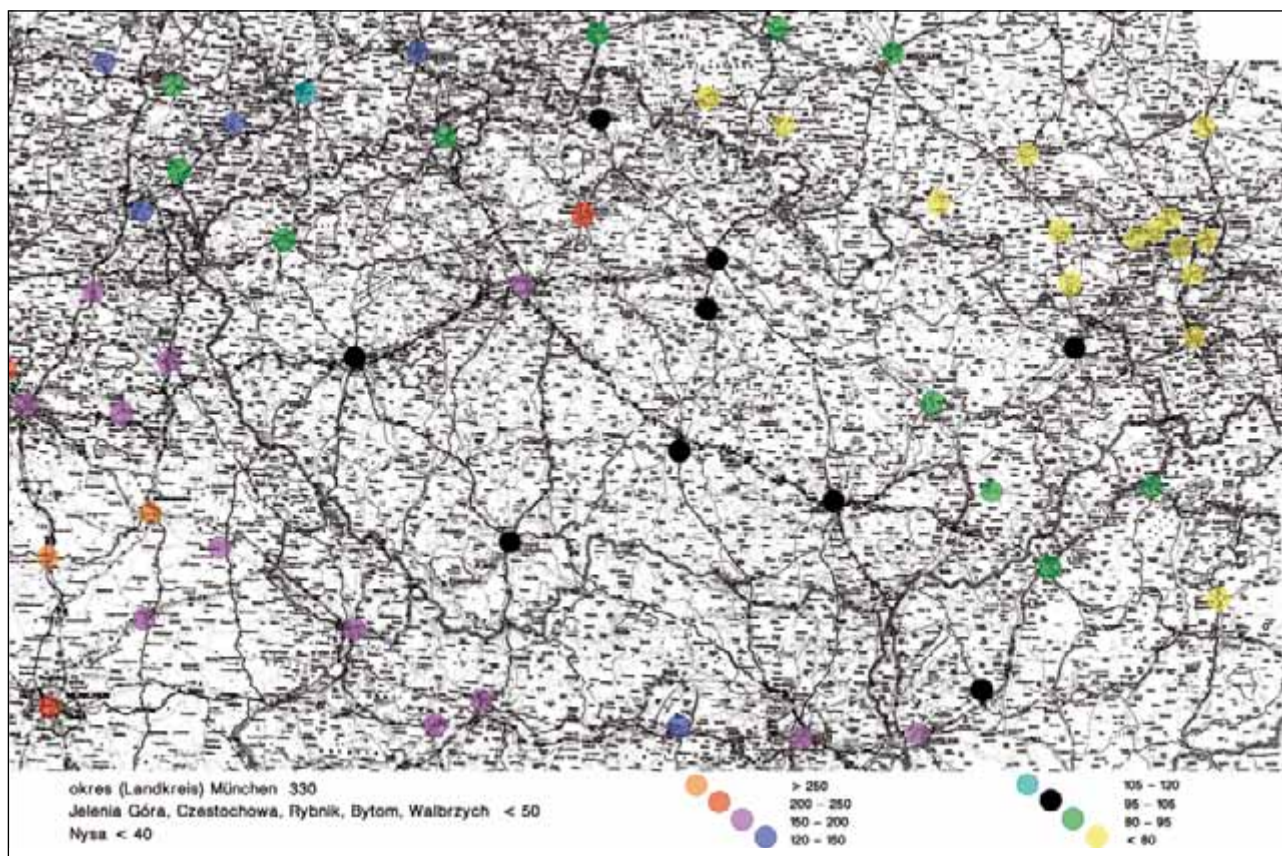
Nová (velká) polská vojvodství byla ustanovena v r. 1999.

V ČR počet obyvatel v r. 1991 přepočten na současné vymezení krajů.

B. Města se statutem (okresu aj.) a vymezené regiony (NUTS 3)

Zdroj: Základní data o NUTS 3 (ČSÚ 2006)

		obyv. 2003 (tis.)	km ²	obyv. 1989/1990 (tis.)	přírůstek 1995/2002		HDP EU25 = 100		HDP EU27 = 100
					celkem	migrační	1995	2002	2007
<i>Sasko</i>	Leipzig	496	298	539,0	-11,7	-7,4	107,6	93,2	104,9
	Dresden	482	328	501,4	-6,8	-4,0	106,1	108,2	119,2
	Görlitz	59	67	74,8	-15,8	-10,6	87,0	64,7	86,6
	Chemnitz	251	221	302,0	-18,2	-11,9	105,4	96,4	109,7
	Zwickau	100	102	121,2	-15,9	-9,3	105,4	121,1	123,6
	Plauen	70	102	74,0	-8,0	-2,1	98,7	78,9	96,7
<i>Sasko-Anhaltsko</i>	Halle	240	135	234,8	-24,6	-20,8	91,8	91,1	90,1
<i>Duryňsko</i>	Gera	107	152	134,8	-19,4	-13,4	85,4	85,9	87,6
	Jena	102	114	107,5	-1,0	1,4	93,4	110,6	129,4
	Weimar	64	84	63,3	3,2	7,1	106,8	82,4	81,0
	Erfurt	201	269	220,0	-8,6	-5,3	120,9	115,1	120,2
	Eisenach	44	104	47,8	-3,4	1,1		100,9	113,0
	Suhl	45	103	56,5	-21,7	-17,9	91,0	94,6	98,4
<i>Bavorsko</i>	Hof	56	58	52,5	-6,1	-2,2	164,2	141,9	140,8
	Bayreuth	75	67	70,9	2,9	5,4	222,3	189,8	191,0
	Weiden i. d. O.	43	69	42,3	-0,7	1,2	186,9	179,2	188,7
	Amberg	45	50	43,0	1,4	4,1	170,4	163,0	168,6
	Bamberg	70	55	69,5	-0,8	3,2	224,1	217,2	216,4
	Erlangen	102	77	100,8	0,9	-0,7	238,0	188,4	223,7
	Fürt	112	63	99,6	4,4	5,0	168,4	158,5	158,0
	Nürnberg	494	186	482,0	-0,5	2,3	194,5	174,0	177,6
	Regensburg	128	81	120,0	2,0	3,8	268,1	246,3	277,6
	Ingolstadt	119	133	97,3	8,1	6,5	187,2	231,3	260,4
	Straubing	44	68	41,7	1,0	5,0	173,7	161,3	178,1
	Landshut	60	66	56,4	1,2	1,4	223,6	198,3	187,7
	München	1 241	311	1 218,3	-0,9	-1,1	238,7	225,1	221,3
	Passau	51	70	49,9	-1,1	2,4	206,0	179,8	197,2
Rosenheim	60	37	53,8	1,9	1,9	197,8	166,6	169,0	
<i>Rakousko</i>	Wien	1 541	415	1 533,2	0,9	2,7	184,4	172,9	163,1
	St. Pölten	144	1 230	-	1,3	2,1	134,1	124,8	121,3
	Linz-Wels	531	1 744	-	-0,2	-1,4	157,9	149,0	157,9
	Salzburg+Ung.	337	1 738	-	1,6	-0,9	159,9	149,2	153,0
<i>Polsko</i>	Wrocław	638	293	642,3	-0,5	1,6	58,4	69,6	80,5
	Krakow	758	327	743,7	2,5	4,0	60,7	70,4	86,3
<i>Slovensko</i>	Bratislavský kraj	600	2 052	-	-4,5	-3,1	94,3	119,7	160,3

Výkonnost regionů (HDP 2007) EU 27=100

C. Vývoj center v okolí ČR v období 1990–2009

		1990/1991	2008/2009	rozdíl v %
<i>Sasko</i>	Görlitz/Zgorzelec	110,7 (74,8+35,9)	97,9 (61,0+36,7)	-11,6 -18,4 (Görlitz)
	Bautzen	50,6	42,2	-16,6
	Dresden	501,4	512,2	2,2
	Freiberg/Brand-Erbisdorf	56,8 (51,3+5,5)	53,6 (42,5+11,1)	-5,6
	Chemnitz	301,9	243,8	-19,2
	Zwickau	121,2	103,0	-15,0
	Plauen	74,0	68,0	-8,1
	Leipzig	538,9	515,5	-4,3
<i>Sasko-Anhaltsko</i>	Halle/Halle Neustadt	327,4 (234,8+93,0)	233,0	-28,8
<i>Duryňsko</i>	Erfurt	220,0	203,3	-7,6
	Weimar	63,3	65,0	2,7
	Jena	107,5	103,0	-4,2
	Gera	134,8	101,0	-25,1
	Altenburg	52,9	36,0	-31,9
<i>Bavorsko</i>	Hof/Oberkotzau	57,8 (52,5+5,3)	55,2 (49,4+5,8)	-4,5
	Bayreuth	70,9	74,8	5,5
	Weiden i. d. O./Neustadt	47,6 (42,3+5,3)	48,6 (42,6+6,0)	2,1
	Amberg	43,0	44,6	3,7
	Regensburg	120,0	130,0	8,3
	Ingolstadt	97,3	124,0	27,4
	Straubing	41,7	44,6	7,0
	Landshut	56,4	60,3	6,9

	Passau	49,9	50,1	0,4
	Nürnberg	481,9	502,0	4,2
	Furth im Wald	99,6	114,1	14,6
	Erlangen	100,6	105,0	4,2
	München	1 218,3	1 356,6	11,4
<i>Rakousko</i>	Wels	53,0	58,1	9,6
	Linz	202,9	199,0	-1,9
	St. Pölten	50,4	51,4	2,0
	Salzburg	144,0	149,0	3,5
	Wien	1 533,2	1 681,5	9,7
<i>Slovensko</i>	Bratislava	442,2	428,8	-3,0
	Tnava	71,8	69,5	-3,2
	Trenčín	56,8	56,8	0,0
	Martin	58,4	60,0	2,7
	Nitra	90,0	84,4	-6,2
	Prievidza	53,4	50,5	-5,4
	Žilina	83,9	85,3	1,7
<i>Polsko</i>	Krakow	743,7	757,0	1,8
	Częstochova	259,0	241,4	-6,8
	Bielsko Biala/Czechowice	215,0 (178,0+37,0)	210,0 (175,2+34,8)	-2,3
	Katowice/Chorzów	499,0 (365,8+133,3)	420,0 (310,0+110,0)	-15,8
	Gliwice/Zabrze	412,0 (211,0+201,4)	380,0 (195,9+185,1)	-7,8
	Bytom	240,0	183,8	-23,4
	Sosnowiec	258,7	221,3	-14,5
	Ruda Slaska	167,7	143,9	-14,2
	Rybnik	140,5	140,0	-0,4
	Jestrzebie Zdroj	102,2	93,7	-8,3
	Tychy	187,6	129,5	-31,0
	Kedzierzyn-Koźle	71,6	65,0	-9,2
	Raciborz	62,8	55,2	-12,1
	Opole	127,6	125,9	-1,3
	Nysa	46,9	47,3	0,9
	Wrocław	642,3	631,9	-1,6
	Swidnica	62,8	59,4	-5,4
	Walbrzych	141,3	128,2	-9,3
	Jelenia Góra	92,7	85,7	-7,6
	Legnica	102,8	105,6	2,7
	Cieszyn/Český Těšín	60,5 (36,6+23,9)	61,6 (36,0+25,6)	1,8

Pozn.:

Před r. 1990 existovala samostatná města Halle a. d. S. a Halle Neustadt, následně došlo k začlenění „sídliště“ Neustadt do administrativního území města Halle a. d. S.

D. Vývoj center v České republice v období 1991–2009

	1991	2009	rozdíl v %
Praha	1 214,2	1 232,2	1,5
Brno	388,3	370,6	-4,6
Ostrava	327,4	307,8	-6,0
Plzeň	173,8	169,3	-2,6
Liberec	101,2	100,9	-0,3
Olomouc	102,8	100,4	-2,3
Ústí n. L.	98,2	95,3	-3,0
České Budějovice	97,2	94,9	-2,4
Hradec Králové	99,9	94,5	-5,4
Zlín + Otrokovice	103,4 (83,1+20,3)	94,4 (75,9+18,5)	-8,7

Pardubice	94,7	89,9	-5,1
Havířov	86,3	83,6	-3,1
Chomutov + Jirkov	73,8 (53,1+20,7)	71,8 (49,9+20,9)	-2,7
Kladno	71,4	69,9	-2,1
Most	70,7	67,4	-4,7
Karviná	68,4	62,7	-8,3
Teplíce + Dubí	60,8 (53,0+7,8)	59,6 (51,5+8,1)	-2,0
Frýdek-Místek	63,8	59,0	-7,5
Opava	62,8	58,8	-6,4
Kolín + Kutná Hora	53,2 (31,6+21,6)	52,6 (31,0+21,6)	-1,1
Děčín	53,9	52,3	-3,0
Karlovy Vary	56,0	51,5	-8,0
Jihlava	51,8	51,1	-1,4
Mladá Boleslav + Kosmonosy	47,5 (43,9+3,6)	50,2 (45,5+4,7)	5,7
Přerov	51,3	46,5	-9,4
Prostějov	50,1	45,3	-9,6
Jablonec n. N.	45,9	45,3	-1,3
Tábor + Sezimovo Ústí	43,8 (36,3+7,5)	42,9 (35,6+7,3)	-2,1
Cheb + Františkovy Lázně	37,0 (31,8+5,2)	40,5 (34,9+5,6)	9,5
Třebíč	38,4	38,4	0,0
Česká Lípa	39,5	38,3	-3,0
Třinec	40,3	37,6	-6,7
Kroměříž + Hulín	36,5 (28,6+7,9)	36,4 (29,0+7,4)	-0,3
Znojmo	36,1	34,8	-3,6
Příbram	36,9	34,5	-6,5
Trutnov	32,0	31,0	-3,1
Písek	29,6	30,0	1,4

Pozn.:
Zvýrazněna statutární města.

E. Vývoj počtu obyvatel ve spádových územích pověřených obecních úřadů (POÚ) v okolí velkých měst

Největší nárůsty obyvatel (1991–2008) zaznamenaly následující správní obvody pověřených obecních úřadů (SO POÚ):

		relativně	tis. obyv.	centrum
1	Jesenice	74,5	10,3	Praha
2	Kamenice	38,8	2,0	Praha
3	Lysá n. L.	34,1	6,2	Praha
4	Úvaly	33,5	3,7	Praha
5	Hostivice	31,6	6,9	Praha
6	Říčany	25,6	8,2	Praha
7	Roztoky	24,3	4,3	Praha
8	Odolena Voda	22,4	3,4	Praha
9	Černošice	20,5	3,5	Praha
10	Jílové u Prahy	19,5	2,9	Praha
11	Mníšek pod Brdy	17,7	1,6	Praha
12	Čelákovice	16,7	2,8	Praha
13	Šlapanice*	14,5	8,4	Brno
14	Kuřim	14,2	2,9	Brno
15	Brandýs n. L.	12,1	3,8	Praha
16	Hluboká n. Vlt.	12,0	0,9	Č. Budějovice

17	Město Touškov	11,9	1,0	Plzeň
18	Unhošť	11,7	0,8	Kladno
19	Dobřany	8,9	0,7	Plzeň
20	Nýřany	8,8	1,9	Plzeň
21	Beroun	8,7	4,8	Praha

* SO POÚ zahrnuje význ. část okr. Brno venkov, je zároveň SO ORP

Nárůsty v SO POÚ statutárních měst (bez vlastního města) v tis. obyv.

		relativně	tis. obyv.	nárůst/pokles (tis. obyv.)	
				vlastní města	vč. SO
1	České Budějovice	21,5	10,1	-2,3	7,8
2	Pardubice	17,0	4,8	-4,8	0,0
3	Mladá Boleslav	16,7	8,6	+1,6	10,2
4	Kladno	13,0	5,5	-1,5	4,0
5	Liberec	10,7	3,6	-0,3	3,3
6	Olomouc	10,0	5,4	-2,4	3,0
7	Hradec Králové	9,2	4,2	-5,4	-1,2
8	Jihlava	6,3	2,8	-0,7	2,1

Z uvedených měst vykazují významný nárůst počtu obyvatel (vč. spád. území) jen Mladá Boleslav a České Budějovice, mírně ztrácí Hradec Králové.

Karlovy Vary, Zlín a Ostrava vykazují ztráty jak samotného města, tak ve spádovém území.

Grafický doprovod:

Mapy: AURS, s. r. o.

Tabulky: Eurostat 2010, ČSÚ, statistické úřady jednotlivých zemí, vlastní výpočty.

*Ing. arch. Milan Körner, CSc.
AURS, s. r. o.*

ENGLISH ABSTRACT

Central Europe's Metropolitan Regions and Important Agglomerations after 1990, by Milan Körner

With the Berlin Wall falling at the end of 1989 and the reunification of Germany one year after, there were alike social changes in all of the Central European countries, commencing their political and economic integration into the "Western European" structures. These processes, only somewhat delayed, have had their impact on the development of habitation, too. Yet, except for the new Eastern Bundesländer of Germany, there were no dramatic movements of the population in the last twenty years. This study concentrates on the developments in the Czech Republic and the adjacent regions of the neighbouring countries.